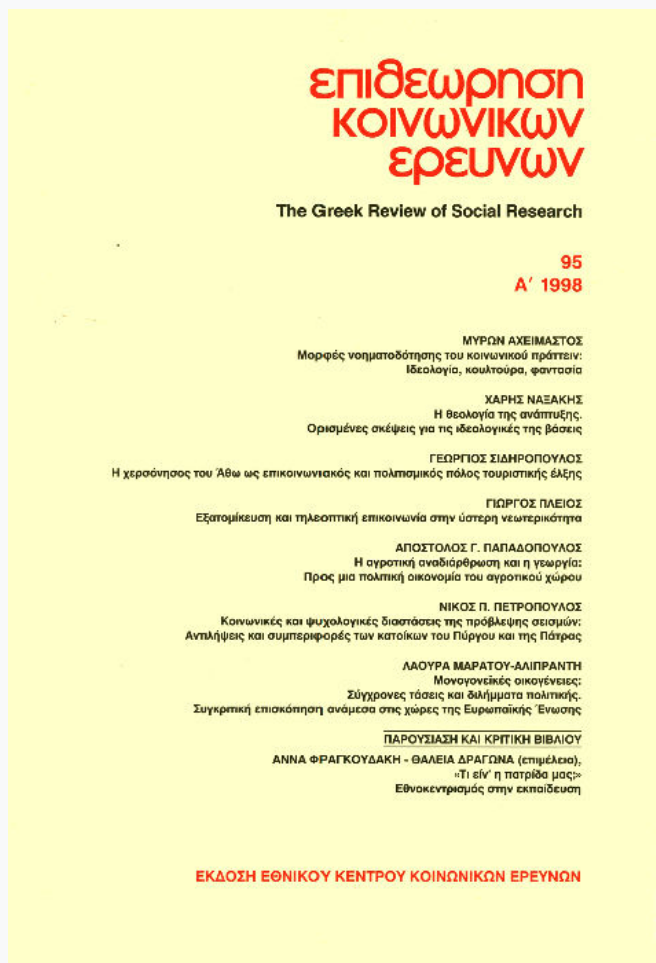

The Greek Review of Social Research

Vol 95 (1998)

95 A'

Η χερσόνησος του Άθω ως επικοινωνιακός και πολιτισμικός πόλος τουριστικής έλξης

Γεώργιος Σιδηρόπουλος

doi: [10.12681/grsr.722](https://doi.org/10.12681/grsr.722)

Copyright © 1998, Γεώργιος Σιδηρόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Σιδηρόπουλος Γ. (1998). Η χερσόνησος του Άθω ως επικοινωνιακός και πολιτισμικός πόλος τουριστικής έλξης. *The Greek Review of Social Research*, 95, 69–85. <https://doi.org/10.12681/grsr.722>

Γεώργιος Σιδηρόπουλος*

Η ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΤΟΥ ΑΘΩ ΩΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟΣ ΠΟΛΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΕΛΞΗΣ

.... και έλαβον τήν ὄδοπορικὴν ῥάβδον ἀναρριχώμενοι εἰς τὰς κλιτύς
τοῦ οὐρανογείτονος καὶ καταπληκτικοῦ ὄρους.

Παπαδιαμάντης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το Άγιον Όρος αποτελεί τη μεγαλύτερη ζώσα άθροιση ορθόδοξης κληρονομιάς, συγκεντρωμένη σε περιορισμένο χώρο, και μία από τις κυριότερες ζώνες στον κόσμο ιστορικής και πολιτισμικής σημασίας. Τα χαρακτηριστικά του αυτά το καθιστούν σημείο απόληξης ενός ιδιαίτερου επισκεπτικού ρεύματος. Η ατομώωση, όμως, χάριν της οποίας οι κάτοικοι του Άθω επέλεξαν τη χερσόνησο, τείνει να προσβληθεί ανεπανόρθωτα συνεπεία της αύξησης του τουριστικού ρεύματος.

Για τη διαφύλαξη του παράλληλου χαρακτήρα του, ως πολιτισμικού αντικειμένου και ως ζωντανού οργανισμού, έχουν θεσπιστεί αρχές διακριτικού ελέγχου του τουριστικού ρεύματος, ώστε να μη θιγούν οι στοιχειώδεις ελευθερίες που θα του επιτρέψουν να συνεχίσει τη μακρόχρονη πορεία και την ιδιαιτερότητά του, τόσο σημαντική για τον παγκόσμιο πολιτισμό.

A. ΤΟ ΕΥΡΥΤΕΡΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Το φαινόμενο τουρισμός αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα μαζικά κοινωνικά φαινόμενα τον 20ό αιώνα. Κατά τον Διεθνή Οργανισμό Τουρισμού, από το 1950 έως το 1980 ο αριθμός των τουριστών αυξήθηκε από 30 εκατομμύρια σε 300. Το 1989, ο αριθμός αυτός έφτανε τα 405 εκατομμύρια, ενώ προβολές στο 2000 εκτιμούν ότι θα ξεπεράσει τα 650 εκατομμύρια.

---

* Χωροτάκτης. Δρ. Γεωγραφίας.

Η ερμηνεία του τουριστικού φαινομένου φέρνει στην επιφάνεια δύο γνωστά μοντέλα, του δυναμικού βορρά και του φτωχού νότου (Burton, 1991, σ.13). Τα χαρακτηριστικά του κάθε μοντέλου είναι διαφορετικά και με διαφόρων βαθμών ρόλο στο φαινόμενο. Το πρώτο είναι αυτό από το οποίο προέρχεται σχεδόν το 90% των τουριστικών δαπανών, ενώ το δεύτερο χαρακτηρίζει έντονος εσωτερικός τουρισμός (30-40%) και απαρχή δημιουργίας ενός διεθνούς εξαγωγικού ρεύματος. Η Ελλάδα συγκαταλέγεται στο δεύτερο μοντέλο, κατέχοντας τους καλύτερους δείκτες αυτής της κατηγορίας, που περιλαμβάνει χώρες τόσο καθ' οδόν ανάπτυξης όσο και υπανάπτυκτες.

Ο εσωτερικός τουρισμός της Ελλάδας (1988) εγγίζει το 93% και το εξαγωγικό ρεύμα το 7%. Η εστίαση των ρευμάτων τόσο από το εξωτερικό όσο και από το εσωτερικό, με μερικές αποκλίσεις, επικεντρώνεται στη νησιωτική Ελλάδα και στις ευρύτερες περιοχές της πρωτεύουσας και της συμπρωτεύουσας (Κομίλης, 1986, σ.136).

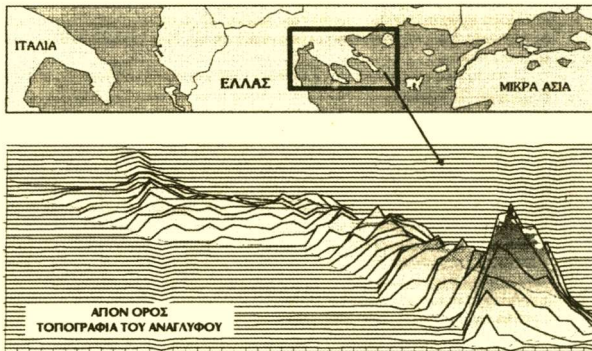
Το Άγιον Όρος αποτελεί σημείο απόληξης ενός ιδιαίτερου επισκεπτικού ρεύματος, αλλά δεν αποτελεί μια καθαρά τουριστική εστίαση. Στο δυτικό κόσμο, ο προσκυνηματικός τουρισμός έχει άμεσα οικονομικά παρελκόμενα σε επίπεδο ταξιδιού, στέγασης και εμπορίου. Οι περιοχές γύρω από έναν παρόμοιο τουριστικό πόλο έχουν οικονομικό ενδιαφέρον, οι ίδιοι οι στόχοι (ναοί, μονές, ιεροί χώροι κ.ά.) συχνά επιλαμβάνονται της υποθέσεως, έτσι ώστε η δραστηριότητα να καθίσταται επωφελής. Συχνά, τα παλαιά μοναστηριακά συγκροτήματα μετατρέπουν μέρος των χώρων τους σε καταλύματα με άμεσο οικονομικό ενδιαφέρον κ.λπ.. Το σημαντικό σε κάθε περίπτωση είναι ότι ο προσκυνηματικός τουρισμός στη Δύση είναι σπάνια αφιλοκερδής: «...τα μεγάλα ταξίδια, ο τουρισμός και η θρησκεία ήταν λίγο πολύ αλληλένδετα» (Lozato, 1985, σ. 45).

Αντίθετα από την κρατούσα κατάσταση στη Δύση και σε ελάχιστο ποσοστό και στην Ελλάδα, ο αγιορείτικος μοναχισμός, εκ παραδόσεως, προσφέρει αφιλοκερδή φιλοξενία. Η δε γεωγραφική του ιδιαιτερότητα (χερσόνησος), που επιλέχθηκε ώστε να λειτουργεί ως παράγοντας αποκλεισμού, δεν δίνει τη δυνατότητα δημιουργίας δεύτερης ζώνης εξωγενούς οικονομικής δραστηριότητας. Μηδαμινό μπορεί να θεωρηθεί και το ποσοστό των επωφελομένων από δραστηριότητες που αφορούν το επισκεπτικό ρεύμα προς το Άγιον Όρος. Αρχή της μοναστικής κοινότητας είναι ο με κάθε τρόπο έλεγχος του επισκεπτικού ρεύματος, και το νομοθετικό πλαίσιο έχει σχεδιαστεί με τέτοιον τρόπο, ώστε να εξυπηρετεί τον πιο πάνω στόχο.

Η τουριστική δραστηριότητα για τη χερσόνησο δεν αποτελεί ζητούμενο. Ακόμα και στην περίπτωση του προσκνηματικού ή θρησκευτικού τουρισμού αμέσως το Άγιον Όρος εμπλέκεται στην υπόθεση. Αποτελώντας πόλο τουριστικής έλξης, όμως, δεν εμπλέκεται αυτόματα στο τουριστικό γίγνεσθαι. Θα μπορούσαμε να δούμε την αθωνική χερσόνησο περισσότερο σαν επιθυμητό στόχο παρά σαν ενεργό τουριστικό παράγοντα.

Η γεωγραφική ιδιομορφία του τόπου λειτουργεί σαν απροσπέλαστο όριο, αποτρέποντας την εμπλοκή της χερσονήσου στην υπόθεση. Από την άλλη, όμως, πλευρά, η ρεαλιστική αναγνώριση, εκ μέρους των αγιορειτών, ότι ο προσκνηματικός τουρισμός αποτελεί βαθύτερη και πανανθρώπινη ανάγκη της κοινωνίας να προστρέχει σε ιερούς χώρους, σε συνδυασμό με την εξ ορισμού παραδοσιακή φιλοξενία και τη συντελούμενη αναγέννησή του, έχει συμβάλει στο να αυξηθεί θεαματικά το επισκεπτικό ρεύμα.

ΧΑΡΤΗΣ 1

Οι αγιορείτες πιστεύουν ότι όλοι οι επισκέπτες γίνονται δυνάμει προσκνηητές, με την άφιξή τους στο Όρος, χωρίς αυτό να περιορίζει την εν γένει «καταναλωτική» συμπεριφορά τους. Μία από τις επίδιώξεις του «καταναλωτικού» επισκέπτη είναι να καρπούται τους ζώντες πολιτισμικούς πόρους που προφέρει το Άγιον Όρος. Η ζεύξη πολιτισμικό αντικείμενο και ζωντανή παράδοση, που διέπει αυτή τη σχέση, αποτελεί πεδίο τριβής. Ο νοητός αυτός χώρος χρειάζεται συνεχή αναπροσαρμο-

γή, διότι τα ανθρωπογενή δεδομένα είναι δυναμικά και μεταβάλλονται υπό την επήρεια οικονομικών και κοινωνικών παραγόντων.

B. Η ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ, ΒΑΣΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Το Άγιον Όρος¹ αποτελεί τη μεγαλύτερη ζώσα άθροιση ορθόδοξης κληρονομιάς, συγκεντρωμένης σε περιορισμένο χώρο, και μία από τις κυριότερες ζώνες στον κόσμο ιστορικής και πολιτισμικής σημασίας. Ο αθωνίτικος τουρισμός διακρίνεται για την πολυμορφία του. Οι κυριότερες μορφές του είναι :

1) Ο θρησκευτικός τουρισμός. Αν ο θρησκευτικός τουρισμός υπήρξε η αρχαιότερη στον κόσμο μορφή τουρισμού, στο Άγιον Όρος, λόγω μακροβιότητας, αποτελεί εν μέρει την επαλήθευση αυτού του γεγονότος. Διαθέτουμε πλήθος από βιβλιογραφικές μαρτυρίες επισκεπτών σ' αυτό το χώρο ήδη από την γέννησή του (Σβορώνος, 1987, σ.11). Το γεγονός δε ότι αποτελεί το σπουδαιότερο διορθόδοξο κέντρο στον κόσμο συνιστά έναν πόλο έλξης ακατάπαστης επισκεπτικής κίνησης από όλους τους έχοντες κοινή θρησκευτική ταυτότητα. Αυτό το χαρακτηριστικό επιτρέπει στους απανταχού ορθοδόξους να θεωρούν το χώρο αυτό δεύτερη πνευματική τους πατρίδα. Για το λόγο αυτόν, οι επισκέπτες της χερσονήσου ονομάζονται – έστω κι αν δεν είναι – προσκυνητές.

2) Ο ιστορικός τουρισμός. Το γεγονός ότι στο χώρο περικλείεται μια ιστορική περίοδος αδιάκοπης ζωής περισσότερων των χιλίων ετών τον καθιστά σημαντικότερο πόλο έλξης. Ο ιστορικός χαρακτήρας της χερσονήσου (διατήρηση ενός παμπάλαιου καθεστώτος), που κατορθώνει μέχρι σήμερα να διατηρεί, εσκεμμένα, μια απόσταση από την κοινωνία, αποτελεί ένα ισχυρό ερέθισμα για τους επισκέπτες με ιστορικά και πολιτισμικά ενδιαφέροντα. Ο χώρος προσφέρει όχι μόνο ένα σχεδόν άθικτο ιστορικό πλαίσιο, αλλά διέπεται και από ένα εσωτερικό καθεστώς, που είναι διαμορφωμένο σύμφωνα με τα χαρακτηριστικά των παλαιών μοναχικών κανόνων (στις ερήμους της Παλαιστίνης και της Αιγύπτου), των βυζαντινών νόμων και των οθωμανικών ρυθμίσεων. Πρόκειται για έναν κόσμο που αποτυπώνεται στο δομημένο και φυσικό περιβάλλον της χερσονήσου με ελάχιστες, μάλιστα, αποκλίσεις από την αρχέγονή του μορφή.

---

1. Το Άγιον Όρος είναι τομέας αυτοδιοίκησης της ελληνικής επικράτειας, ο χαρακτήρας του ως αυτοδιοίκητης περιοχής είναι πρωταρχικό προνόμιο, μη προσβλητό από την ελληνική δικαιοσύνη. Στο καταστατικό του προβλέπεται, συν τοις άλλοις, η ελεύθερη διαβίωση ομοδόξων.

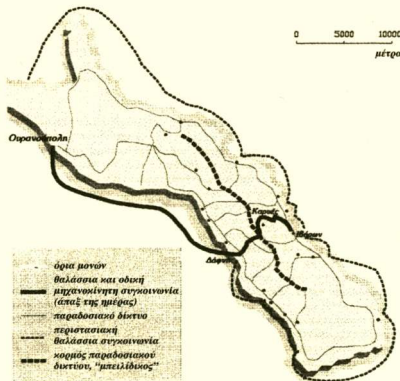

Από την πλευρά της τέχνης, ο απολογισμός είναι εντυπωσιακός. Κάθε μονή αποτελεί πόλο συσσώρευσης πολιτισμικού υλικού. «Χιλιάδες τετραγωνικά μέτρα κτιριακών εγκαταστάσεων βυζαντινής και μεταβυζαντινής αρχιτεκτονικής, τοιχογραφιών και εικόνων. Χιλιάδες χειρογράφων κωδίκων της χριστιανικής και ελληνικής παιδείας, δεκάδες χιλιάδες εγγράφων κυρίως ελληνικών, αλλά και τουρκικών, ρωσικών, ρουμανικών. Εκατοντάδες πολύτιμων έργων χρυσοκεντητικής, αργυροχοΐας, ξυλογλυπτικής, μικρογλυπτικής. Σημαντικά έργα βυζαντινής γλυπτικής και ορειχαλουργίας. Πλουσιότατες σπουδαίες συλλογές παλαιών χάλκινων, πήλινων, υάλινων σκευών, κοσμημάτων και κεντημάτων» (Παπαδόπουλος, 1992, σ. 28).

3) Ο περιηγητικός τουρισμός. Δεν είναι καθόλου σπάνιο ο σκοπός των επισκεπτών να εξαντλείται απλά σε μια περιήγηση στο ξεχωριστό φυσικό περιβάλλον του Αγίου Όρους. Η χερσόνησος, όπως έχουμε τονίσει και αλλού, διατηρεί τα χαρακτηριστικά παρθένου περιοχής που της προσέδωσαν η απομόνωση, η απόσταση από μεγάλα αστικά κέντρα, η χαλαρή διαχείριση δασών και καλλιεργείων και το ιδιάζον καθεστώς.

Η αφθονία και η ποικιλία της χλωρίδας είναι σημαντικά (φύονται 1.402 διάφορες συστηματικές μονάδες φυτών), ενώ η πανίδα αποτελεί, συν τους άλλους, καταφύγιο για σπάνια είδη (3 σπάνια θηλαστικά και 7 σπά-

ΧΑΡΤΗΣ 2

νια πουλιά) (Μαλαμίδης, 1990, σ. 3). Ο ίδιος ο Άθωνας (μία από τις ψηλές ελληνικές κορυφές με 2.033 μ.) αποτελεί από μόνος του σημαντικό σημείο ενδιαφέροντος.²

4) Ο επαγγελματικός τουρισμός (επαγγελματικές επισκέψεις). Όσο κι αν αυτό ηχεί παράξενα, είναι αληθές. Οι επισκέψεις αφορούν άτομα που το επαγγελματικό τους αντικείμενο βρίσκεται στον ίδιο το χώρο. Και ανάλογη της σπουδαιότητας του αντικειμένου είναι και η ποιοτική εστίαση των προσερχομένων. Μπορούμε να βεβαιώσουμε ότι αυτού του είδους η συγκέντρωση είναι σημαντική και ποσοτικά. Αρχιτέκτονες, θεολόγοι, αρχαιολόγοι, μουσειολόγοι, ερευνητές αρχείων είναι μερικοί από αυτούς που επισκέπτονται συχνά τη χερσόνησο.

Γ. Η ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Αν ο τουρισμός αποτελεί βασικό τομέα της ελληνικής οικονομίας, εδώ ο κανόνας αυτός δεν ισχύει παρά σε ένα ασήμαντο ποσοστό, που μάλιστα εκδηλώνεται εμμέσως. Πρόκειται για ένα τουριστικό ρεύμα χωρίς οικονομικά οφέλη για τους κατοίκους, με δωρεάν παροχή υπηρεσίας στους επισκέπτες. Τα βασικά χαρακτηριστικά του είναι:

Η παραδοσιακή φιλοξενία. Η δωρεάν φιλοξενία είναι παράδοση για τον ορθόδοξο μοναχισμό. Η υιοθέτηση μιας κάποιας μορφής εκμετάλλευσης θα απέφερε τεράστια οικονομικά οφέλη και δεν λείπουν, κατά καιρούς, ανάλογες προτάσεις από ξένους, ιδιαίτερα, παράγοντες. Η λογική, όμως, αυτή βρίσκεται μακριά από την ορθόδοξη μοναστική πρακτική.

Ο ιδιόμορφος χαρακτήρας της μετακίνησης και της μεταφοράς. Όπως προαναφέραμε, ο χαρακτήρας του τουρισμού στο Άγιον Όρος είναι κατά βάσιν πεζοπορικός. Δεν είναι λίγοι εκείνοι που πιστεύουν ότι οι μετακινήσεις στο εσωτερικό του Όρους είναι «αποκλειστικά» υπόθεση πεζοπορίας. Σε μια τέτοια πρακτική συνηγορούν οι σχετικά μικρές αποστάσεις (η μέση απόσταση από μονή σε μονή δεν ξεπερνά τις δύο ώρες πεζοπορίας), το φυσικό περιβάλλον και το καλοσχεδιασμένο οδικό δίκτυο. Το οδικό δίκτυο προορίζεται για πεζοπόρους με αρχική χάραξη που άρχισε ήδη να διαμορφώνεται επί Βυζαντίου. Αυτό έχει το πλεονέκτημα να συνδυάζει τη λειτουργικότητα (ορθολογική χάραξη) με τη γραφικότητα (λιθόστρωση, γεφυρώσεις, κιόσκια, κρήνες κ.ά.). Το

2. Υπάρχει ορειβατικό καταφύγιο στα 1500 μ., στη θέση «Παναγία».

παραδοσιακό αυτό δίκτυο στηρίζεται σε ένα βασικό άξονα³ χαραγμένο στην κορυφογραμμή, κατά μήκος της χερσονήσου, που αποτελεί φυσικό και διοικητικό όριο μεταξύ των μονών και από το οποίο διακλαδίζονται εκατέρωθεν δρόμοι που εξυπηρετούν την κάθε μία από τις μονές, όπως και κάθε άλλο μοναστικό κατάλυμα. Σήμερα, οι διάφορες ανακατασκευές και νέες χαράξεις έχουν μεταβάλει την αρχική του χάραξη, με αποτέλεσμα τόσο η γραφικότητα όσο και η λειτουργικότητά του να μην χαρακτηρίζουν όλο του το μήκος.

Στο εσωτερικό, ένα μόνο τακτικό δρομολόγιο γίνεται με αυτοκίνητο (λεωφορείο), άπαξ της ημέρας (άξονας Δάφνης - Καρυών - Ιβήρων). Η για διάφορους λόγους εποχούμενη μετακίνηση, πέραν αυτής της συγκεκριμένης συγκοινωνίας, γινόταν μέχρι πρότινος σε ιδιωτικό επίπεδο ή με τα αυτοκίνητα των μονών. Αυτή την ανάγκη εκπληρούσε, πριν από την εμφάνιση του αυτοκινήτου, η χρήση ζώων. Σε πολλές περιπτώσεις, υπήρχαν αγωγάτες μοναχοί με ζώα. Σήμερα γίνεται ακόμα χρήση ζώων σε πολύ μικρό βαθμό, αλλά είναι αναγκαία ιδιαίτερα για τη μεταφορά υλικών, διότι όλες οι τοπικές κοινότητες δεν διαθέτουν αυτοκινητόδρομους, όπως στην «έρημο».⁴ Η χρήση των ζώων όχι μόνο για τη μεταφορά, αλλά για καθαρά περιηγητικούς ρόλους, είναι γνωστή από παλιά. Ο Παπασυναδυνός, στο ημερολόγιό του το 1628, σημειώνει ότι μετακινείται με μια ομάδα επισκεπτών που χρησιμοποιούν ζώα, σχεδόν σ' όλη την έκταση της χερσονήσου (Κατανζής, 1989, σ. 51). Η αύξηση των επισκεπτών σήμερα δημιούργησε τους σύγχρονους «αγωγάτες». Πρόκειται για ιδιότυπη μηχανοκίνητη συγκοινωνία ταξί, όπου η μεταφορά των επιβατών γίνεται με αγροτικά αυτοκίνητα (Unimog) που έχουν μετασκευαστεί για το σκοπό αυτόν. Ένας μικρός αριθμός κελιωτών⁵ υιοθέτησε αυτή τη δραστηριότητα. Η έκταση του φαινομένου είναι μικρή, αλλά ενδεικτική.

Οι θαλάσσιες συγκοινωνίες αποτελούν τη μόνη καθαρή περίπτωση δραστηριότητας με άμεσο οικονομικό ενδιαφέρον. Η καθημερινή συγκοινωνία με μικρά σκάφη είναι μια τέτοια δραστηριότητα. Μετά το 1970, όταν η ανοικοδόμηση της χερσονήσου πήρε μεγάλες διαστάσεις, η μικρή χωρητικότητα των καραβιών δεν επαρκούσε, ενώ τα έξοδα μεταφοράς υλικών για τις εργασίες αποκατάστασης του κτιριακού πλούτου βάρυ-

3. «Μπειλίδικος».

4. «Έρημος», περιοχή στο νοτιοδυτικό άκρο της χερσονήσου.

5. Μοναχοί που διαβιών σε κελιά, εξαρτήματα μονών, αλλά όχι υπό την εποπτεία των.

ναν ιδιαίτερα τις μονές, με αποτέλεσμα τη ναυπήγηση από την Ι.Κοινότητα ενός ιδιόκτητου μεγάλου οχηματαγωγού. Σήμερα, το Άγιον Όρος είναι συνιδιοκτήτης και ενός δεύτερου, ίδιου μεγέθους.

Σημαντική οικονομική δραστηριότητα αποτελούν οι κρουαζιέρες γύρω από τη χερσόνησο, των οποίων η βασική πελατεία είναι περιηγήτριες, λόγω της απαγόρευσης εισόδου τους στο Άγιον Όρος, του λεγόμενου άβατου.⁶ Θα πρέπει να τονιστεί πως ιδιοκτήτες αυτών των σκαφών είναι ιδιώτες, κάτοικοι της γύρω περιοχής, και ότι η περιφερειακή αυτή διαδρομή συνιστά μια αξιόλογη επιχειρηματική δραστηριότητα, λόγω του συνεχώς αυξανόμενου ενδιαφέροντος και του άβατου.

Δ. ΕΠΙΣΚΕΠΤΙΚΟ ΡΕΥΜΑ, Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΗΜΕΡΑ

Παρά τον κερματισμό των στοιχείων, όλες οι πηγές συγκλίνουν στο ίδιο αποτέλεσμα: στην αυξητική τάση του τουριστικού ρεύματος προς το Άγιον Όρος. Η πορεία του τουριστικού ρεύματος στη χερσόνησο έχει σχέση με τον εσωτερικό τουρισμό της Ελλάδος και, σε δεύτερο βαθμό, των Βαλκανίων και πολύ λιγότερο με τον παγκόσμιο. Στο τέλος του προηγούμενου αιώνα αποτέλεσε στόχο μεμονωμένων αλλά επώνυμων διεθνών περιηγητών. Ο V. Barskij, ο C. Baudlaire, ο Riley, ο Le Corbusier είναι μερικοί.

Στη δεκαετία του 1970 το φαινόμενο παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις και αρχίζει να γίνεται ανησυχητικό σε σχέση με τις δυνατότητες της υποδομής και εξοπλισμού για την υποδοχή και τη φιλοξενία των επισκεπτών.

Πράγματι, ενώ ένας αριθμός της τάξης των 2.500 ατόμων επισκεπτόταν τον Άθω μέχρι το 1960, σήμερα οι επισκέπτες ξεπερνούν τα 55.000 άτομα. Στους 55.000 περιλαμβάνονται οι πάσης εθνικότητας ορθόδοξοι, ενώ το 4 % (2.286) αφορά τους ετερόδοξους επισκέπτες.⁷

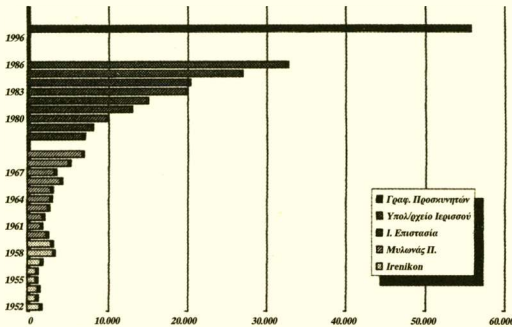
Οι ετερόδοξοι είναι, στην ουσία, αυτό που θα χαρακτηρίζαμε διεθνές ρεύμα προς τη χερσόνησο του Άθω. Η ζήτηση εισόδου είναι σαφώς μεγαλύτερη και οι αριθμοί δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, διότι οι διαδικασίες άδειας εισόδου για τους ετερόδοξους είναι αυστηρές και αποτελούν ανασταλτικό παράγοντα.

---

6. Απαγόρευση εισόδου στις γυναίκες, μια παράδοση γνωστή στον ορθόδοξο μοναχισμό.

7. Πηγή : Γραφείο Επισκεπτών Αγίου Όρους, 1996.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1
 Άγιον Όρος. Εξέλιξη επισκεπτικού ρεύματος

Πηγές : Ιρενίκον, Μυλωνάς Π., Ι.Επιστολεία, Υπολιμεναρχείο Ιερισσού, Γραφείο Προσκυνητών Αγίου Όρους.

Η παράθεση στοιχείων από διαφορετικές πηγές υπαγορεύθηκε από την έλλειψη συνεχούς ενημέρωσης μίας και μόνο συγκεκριμένης πηγής και διότι δεν αμβλύνει τη γενική αυξητική τάση του επισκεπτικού ρεύματος.

Στα όρια του κορεσμού. Η αύξηση του τουριστικού ρεύματος ανέδειξε, όπως είδαμε, τα προβλήματα που σχετίζονταν, σε πρώτο τουλάχιστο επίπεδο, με τα όρια των δυνατοτήτων φιλοξενίας.

Πράγματι, μια γενική εικόνα οξύτητας σε επίπεδο εξυπηρέτησης έγινε γρήγορα εμφανής. Σύμφωνα με εισηγητική έκθεση της Ι. Κοινότητας,⁸ με αντικείμενο το επισκεπτικό ρεύμα της προηγούμενης δεκαετίας, είχε υπολογισθεί ότι 750 άτομα τις καθημερινές και 800-850 τις εορτές διανυκτερεύουν στο Άγιον Όρος, με 5 ημέρες παραμονής κατά μέσο όρο.

Κατά την ίδια έκθεση, μόνο μερικές μονές επωμίζονται το βάρος του επισκεπτικού δυναμικού με μέσο όρο επισκεπτών που ανέρχεται στους 40 καθημερινά. Οι μονές αυτές είναι λιγότερες από 10. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι ο αριθμός των επισκεπτών είναι μεγαλύτερος και από αυτόν των μοναχών στις συγκεκριμένες μονές.⁹

8. Το νομοθετικό όργανο του Αγίου Όρους.

9. Ο πληθυσμός του Αγ. Όρους ήταν, το 1981, 1.472 μοναχοί, το 1991, 1.536 μοναχοί.

Πηγή: ΕΣΥΕ.

Οι λόγοι αυτής της εστίασης είναι, κατ' αρχήν, γεωγραφικοί, δηλαδή το κύριο βάρος πέφτει στις παράκτιες μονές και, πιο ειδικά, στις εγγύτερα στο σταθμό άφιξης (το λιμάνι της Δάφνης) καθώς και στα υποχρεωτικά περάσματα (η πρωτεύουσα Καρυές), και, δευτερευόντως, άπτονται της ακτινοβολίας ορισμένων μονών και της ευρύτητας των γνωριμιών των μοναχών τους.

Θα πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι στις μονές με ευρύ κύκλο γνωριμιών συγκαταλέγονται οι νεότερες μοναστικές συνοδείες, που αντιπροσωπεύουν την αναγέννηση του αθωνίτικου μοναχισμού (σημαντική προσέλευση νέων με υψηλό μορφωτικό επίπεδο στο μοναχισμό μετά το 1970), όπως στις Μονές Φιλοθέου, Γρηγορίου, Σιμωνόπετρας, Σταυρονικήτα, Βατοπεδίου κ.λπ..

Θα πρέπει να τονισθεί ότι το ρεύμα εισόδου δεν έχει εποχιακό χαρακτήρα. Είναι σταθερό καθ' όλη τη διάρκεια του έτους με περιόδους σχετικής αιχμής τις διακοπές και τις εορτές.

Δυνατότητες φιλοξενίας. Η χειρόσνησος διέθετε 920 κλίνες το 1968 (Μυλωνάς, 1968, σ. 58). Με τα σημερινά επίπεδα αφίξεων – και αν υποθέσουμε ότι ο αριθμός των διαθέσιμων κλινών έχει καταστεί ενεργός –, με βία μπορεί να αντεπεξέλθει στην πίεση αυτή. Το Άγιον Όρος διανύει μια εξαιρετικά γόνιμη περίοδο από πλευράς έργων αναστήλωσης, αποκατάστασης, ανάδειξης και εκσυγχρονισμού, και μέσα σ' αυτά τα πλαίσια βελτιώνονται και αυξάνονται, όπου είναι εφικτό, οι δυνατότητες φιλοξενίας.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ΚΛΙΝΩΝ

Σύνολο διαθέσιμων κλινών	πολύ καλή	καλή	μέτρια
920	643	208	69

Πηγή: Μυλωνάς, 1968.

Μέσα σ' αυτό το ευρύτερο πλαίσιο εκσυγχρονισμών, οι βελτιώσεις στον τομέα της φιλοξενίας αφορούν περισσότερο την ποιοτική αναβάθμιση και λιγότερο την ποσοτική. Η δυνατότητα φιλοξενίας των μονών είναι συγκεκριμένη και η ευελιξία αλλαγής χρήσης των λειτουργιών των μοναστηριακών συγκροτημάτων περιορίζεται από τη δεοντολογία της προστασίας των μνημείων. Οι πιο επιβαρημένες, όμως, μονές, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, έχουν αυξήσει τη δυνατότητα φιλοξενίας είτε με ανέγερση νέων ξενώνων, είτε με αλλαγές χρήσης κτιρίων, είτε με επεκτάσεις των ξενώνων.

Ο από καταστατικού χάρτη χαρακτήρας Δήμου της Ιεράς Κοινότητας δίνει στο Άγιον Όρος ισοτιμία με Οργανισμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης, γεγονός που της παρέχει τη δυνατότητα κρατικών επιχορηγήσεων. Έτσι, η αναβάθμιση της φιλοξενίας, σε επίπεδο εξυπηρέτησης, ήδη έχει ενταχθεί στο αναπτυξιακό πλαίσιο¹⁰ των δραστηριοτήτων του ελληνικού κράτους, που αφορά, μεταξύ άλλων, και την κατασκευή ξενώνων.

Ε. ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΟ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΚΟ ΣΥΜΒΟΛΟ Ή ΖΩΝΤΑΝΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ;

Το κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο της Ελλάδας επιτρέπει την απόσπολη επικοινωνία των πολιτών σε οποιαδήποτε περιοχή. Παραδόξως, όμως, μια επίσκεψη στην αθωνική χερσόνησο αποτελεί ένα «μακρινό» ταξίδι. Μια σειρά από γεγονότα είναι υπεύθυνη για την «απόσταση» που τη χωρίζει από τον υπόλοιπο κόσμο, ενώ άλλοι παράγοντες ευθύνονται για τον κοινωνικό αποπροσανατολισμό που υφίσταται ο επισκέπτης από τη στιγμή που θα βρεθεί επί τόπου.

Η είσοδος στο Άγιον Όρος γίνεται μόνο διά θαλάσσης (ένα και μοναδικό δρομολόγιο εισόδου/εξόδου την ημέρα). Οι κύριες δραστηριότητες συγκεντρώνονται πέραν του πρώτου τρίτου της χερσονήσου, με αποτέλεσμα να υπάρχει ένας φυσικός αποκλεισμός, ο οποίος, σε συνδυασμό με την οξύτητα των φυσικών φαινομένων (θάλασσα, απότομες ακτές, πυκνό δάσος κ.λπ.), τονίζει το γεωγραφικό αποκλεισμό που ανταποκρίνεται στη στοιχειώδη συνθήκη ύπαρξης του μοναχισμού, στη μόνωση και στη φυγή από τον κόσμο.

Στο εσωτερικό της αγιορείτικης πολιτείας, μια σειρά τοπικών συνθηκών, που σηματοδοτούνται από την εφαρμογή της βυζαντινής ώρας (έναρξη του ωραρίου με τη δύση του ήλιου), η διαφορετικότητα των ωρών ανάπαυσης και διατροφής, η σχεδόν ολοκληρωτική διακοπή επικοινωνίας με τον έξω κόσμο (το 1996 τοποθετήθηκε ένας μικρός αριθμός τηλεφωνικών καμπινών, μία σε κάθε μονή), η αδυναμία εξόδου από το χώρο σε διαφορετική ώρα παρά μόνο μία φορά την ημέρα, οι παραδοσιακές μοναστικές συνήθειες της λιτής διατροφής, η μη κατανάλωση κρέατος, το αυστηρό πρόγραμμα νηστείας ή, ακόμη ακόμη, η αντικατάσταση του καθημερινού χαιρετισμού με το εκκλησιαστικό «ευλογείτε» κ.ά., δημιουργούν συνθήκες μεταφοράς του επισκέπτη σε ένα χώρο όπου στοιχειώδεις κοινωνικές του και άλλες συνθήκες μεταβάλλονται.

10. Αναπτυξιακός νόμος 1262/82.

Η ένταξη. Στον ίδιο όμως χρόνο, όλες οι συνθήκες συντείνουν στην αβίαστη ένταξη του επισκέπτη στους ρυθμούς της αγιορείτικης ζωής. Η προσέγγιση της θρησκευτικής ατμόσφαιρας με πλήρη ελευθερία (ο επισκέπτης έχει την ελευθερία να ακολουθήσει ή όχι το πρόγραμμα της μονής) δημιουργεί άμεσα η έμμεσα τις προϋποθέσεις συμμετοχής στο τελετουργικό μέρος του προγράμματος με τον πιο ήπιο τρόπο. Επί πλέον, η απουσία εναλλακτικής λύσης, όσον αφορά πρακτικά θέματα (συγκεκριμένα ωράρια γεύματος, εισόδου στις μονές κ.λπ.), ωθεί σε μια ολοκληρωτική ένταξη. Ο επισκέπτης του Αγίου Όρους γίνεται αυτόματα ενεργό μέλος της αθωνικής ζωής.

Αντίθετη συμπεριφορά έχει ο περιηγητής στην «έξω» κοινωνία όπου, ως επί το πλείστον, είναι παρατηρητής του τόπου που επισκέπτεται, με περιστασιακή και ελάχιστη συμμετοχή. Είναι, εξ άλλου, γνωστό ότι οργανώνονται για το λόγο αυτό προγράμματα ένταξης στις κοινωνίες υποδοχής από τους τουριστικούς μεσάζοντες. Δεν είναι καθόλου παράξενο το γεγονός ότι υπό τις προαναφερθείσες συνθήκες η επίσκεψη μοιάζει με ενεργό βάπτισμα στις συνήθειες της αθωνικής χερσονήσου. **Συνύπαξη του παρελθόντος με το παρόν.** Στο Άγιον Όρος, τα αντικείμενα και ο τόπος δεν βρίσκονται μέσα στο χρόνο. Ο επισκέπτης διαβαίνει τα ίδια θυρώματα που διάβηκαν σημαντικά ιστορικά πρόσωπα, φιλοξενείται σε χώρους που οικοδομήθηκαν με τη στενή εποπτεία βυζαντινών αυτοκρατόρων, περιφέρεται τη ματιά του σε τοιχογραφίες του Πανσέληνου, ξαποσταίνει σε μεσαιωνικούς εξώστες που κρέμονται πάνω απ' το Αγιαίο, του προσφέρουν καφέ δίπλα από το κελί του λόγιου Νικόδημου του Αγιορείτη, ενώ στον ίδιο χρόνο είναι καθ' όλα άνθρωπος του σήμερα.

Το Άγιον Όρος αποτελεί το κόσμημα της ηουχαστικής παράδοσης στην ορθόδοξη εκκλησία. Αυτή η υψηλή διανοητική παράδοση του Αγίου Όρους αποτυπώνεται στο χώρο, στην τέχνη, στην αρχιτεκτονική, στην επιφανειακή διαμόρφωση του τοπίου και του οικιστικού περιβάλλοντος. Στον ίδιο χρόνο, ισοβαρώς σημαντικά είναι η ζώσα έκφραση του υπάρχοντος πολιτισμικού υπόβαθρου, η θεσμική ιδιαιτερότητα, οι παραδόσεις, οι συνήθειες, η γλώσσα, οι συνήθειες διατροφής, οι συνήθειες ένδυσης, το θρησκευτικό τυπικό. Το γεγονός, όμως, που αναβαθμίζει σε εξαιρετικό βαθμό τους προαναφερθέντες βασικούς τύπους πολιτισμικών πόρων, συνίσταται στο ότι το κοινωνικό αυτό μόρφωμα έχει ζωντανή γεωγραφική και θεσμική υπόσταση πλέον των χιλίων εκατό ετών.¹¹

11. Από το 885, με χρυσόβουλο του αυτοκράτορα Βασιλείου Β', παραχωρείται στους μοναχούς. Το 963 ιδρύεται η πρώτη κοινόβια μονή, της Μεγίστης Λαύρας.

Τόσο για τον απλό επισκέπτη όσο, συχνά, και για τον ειδικό, τα ερωτήματα σχετικά με την ταυτότητα του τόπου, τη στιγμή που το «παρελθόν» και το «σήμερα» συνυπάρχουν, είναι πολλά και οι απαντήσεις επίσης συγκεχυμένες. Ακόμη και οι ίδιοι οι μελετητές βρίσκονται αντιμέτωποι με το ερώτημα αν το Άγιον Όρος είναι μόνο ένα μουσείο όπου περιέχονται τεράστιες ποσότητες μνημειακού υλικού προς διαφύλαξη, μελέτη, καταγραφή και αποκατάσταση. Ή μήπως το γεγονός ότι έχει μια ακατάπαυτη κοινωνική λειτουργία εδώ και αιώνες του δίνει και μια άλλη διάσταση;

Η αγιορείτικη πραγματικότητα που ζει και ο επισκέπτης και τη βιώνουν οι κάτοικοι του είναι μία και όχι πολλές. Ο χώρος ανήκει τόσο στην ιστορία όσο και στη ζωή. Το φυσικό περιβάλλον, οι θεσμοί, ο χώρος, τα αντικείμενα έχουν χαρακτήρα τόσο καθημερινό όσο και πολιτισμικού αγαθού και επικοινωνιακού συμβόλου.

Τα όρια μεταξύ πολιτισμικού αγαθού και χρηστικού αντικειμένου είναι ενίοτε ασαφή. Αν τονισθεί υπέρ το δέον η χρηστικότητα, χάνεται η πολιτισμική αξία, αν τονισθεί η κειμηλιακή αξία, χάνεται η λειτουργικότητα. Είναι χαρακτηριστικό το ότι οι χώροι στους οποίους φυλάσσονται οι θησαυροί των μονών είναι απλές χρηστικές αίθουσες (σκευοφυλάκια), όπου φυλάσσονται τα λειτουργικά σκεύη. Τα φυλασσόμενα εκεί αντικείμενα χρησιμοποιούνται, κατά περίπτωση, στην καθημερινή ζωή των μονών. Στον ίδιο χρόνο, όμως, για να καλυφθεί η επικοινωνιακή τους αξία ως αντικειμένων πολιτισμού, λαμβάνεται η δέουσα μέριμνα τόσο να εκτίθενται και να φυλάσσονται σωστά όσο και να αποτελούν αντικείμενα επιστημονικών μελετών.

ΣΤ. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΑΘΩΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Το πρόβλημα του τουρισμού είναι άμεσα συνδεδεμένο με την προστασία των κοινωνιών υποδοχής. Είναι πολύ χαρακτηριστικό το παράδειγμα της περιοχής των Μετεώρων, όπου η τουριστικοποίηση κατέλυσε τις συνθήκες μόνωσης, με αποτέλεσμα ο τόπος να μην παρέχει πλέον τις προϋποθέσεις ορθής άσκησης της μοναστικής πρακτικής. Συνέπεια του γεγονότος αυτού υπήρξε η σταδιακή μετεγκατάσταση των μοναστικών ομάδων σε άλλες περιοχές. Ο ίδιος ο τουρισμός κατέστρεψε το λόγο που ουσιαστικά τον ανέπτυξε.

Το Άγιον Όρος είναι ένας διαρκής ζωντανός οργανισμός με σκοπό: α) τη συνέχιση της μοναστικής παράδοσης, β) την πνευματική πρόοδο

των μοναχών. Όταν κάποιος αποφασίζει να ασπασθεί τις αρχές αυτές, οφείλει παράλληλα να σεβασθεί και το χώρο, αλλά ο σεβασμός δεν πρέπει να καθίσταται αυτοσκοπός. Τι νόημα, για παράδειγμα, θα μπορούσε να έχει η απαγόρευση εισόδου του αυτοκινήτου τη στιγμή που οι εργασίες αποκατάστασης είναι αναγκαίες και, άρα, απαραίτητη η μεταφορά μεγάλων ποσοτήτων υλικών; Γιατί θα πρέπει να περπατήσει κάποιος επί ώρες μέσα στο δάσος για την εργασία του και όχι με αυτοκίνητο; Ή, γιατί θα έπρεπε να επιμείνουν στη χρήση των ζώων, τη στιγμή που οι νέοι μοναχοί δεν γνωρίζουν τίποτε γι' αυτά.

Ο Άθως, σαν οποιοδήποτε ζωντανό οργανισμό, δεν μπορεί να αγνοήσει την πρόοδο, όταν θεωρείται κάτι ότι είναι χρήσιμο και πάντα στο μέτρο των αναγκών (χρήση ρεύματος, μηχανοκίνηση κ.λπ.). Ανησυχίες, πάντως, εκφράζονται κατά καιρούς, για το αν οι διάφοροι αυτοί εκσυγχρονισμοί θα αλλοιώσουν σταδιακά το χαρακτήρα της αθωνικής κοινωνίας. Είναι γεγονός ότι το πρώτο κοινόβιο μοναστήρι (Μονή Μεγίστης Λαύρας), που ανεγέρθηκε το 963, υπήρξε στον καιρό του ένα σύγχρονο οικοδομικό συγκρότημα και προκάλεσε την έντονη αντίδραση των τότε ησυχαστών και λογίων και αξιωματούχων.

«... οικοδομάς ανεγείροντα πολυτελείς... και καταγωγάς υδάτων επινοώντα; ... και το όρος εις κόσμον ήδη μεταποιούντα;».¹²

Οι επεμβάσεις. Ο τρόπος που γίνονται οι επεμβάσεις στο περιβάλλον δεν είναι πάντοτε ο ενδεδειγμένος· αυτό, όμως, δεν θα πρέπει να αποτελέσει αφορμή για καταστρατήγηση των ελευθεριών, όπως συχνά τείνει να γίνει, με αφορμή τη μη τήρηση των κανόνων ορθής αποκατάστασης του μνημειακού πλούτου.

Ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος συνύπαρξης του μνημειακού υλικού με τη λειτουργία της ζωντανής κοινωνίας είναι να διοχετευθεί η αντίστοιχη παιδεία μέσα από την ελευθερία που υπάρχει στο Άγιον Όρος. Ήδη, με το χρόνο και την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου των νέων μοναχών, έχουν αρχίσει να λειτουργούν τέτοιοι αυτοματισμοί. Η σταδιακή ανανέωση του ανθρώπινου δυναμικού, που επιτελείται τα τελευταία χρόνια, οδηγεί και στη διαμόρφωση νέων αντιλήψεων γύρω από τα θέματα αυτά. Με αφορμή μια αρρώστια στο δάσος της καστανιάς της Ι.Μ. Σίμωνος Πέτρας, η μονή ανέθεσε, το 1980, εκπόνηση μελέτης σχεδιασμού 20ετούς εκμετάλλευσης, καλλιέργειας και κοπής του δάσους, που σημαίνει συνεπή και υπολογισμένη αντιμετώπιση του περιβάλλο-

12. Βίος Α, § 114, σ. 54-55.

ντος. Πάνω από 12 μονές ακολούθησαν το παράδειγμα, εκπονώντας αντίστοιχες μελέτες, ενώ οι ειδικές περιπτώσεις αντιμετωπίζονται υπό την επίβλεψη του Δασικού Ιδρύματος Μελετών. Το ίδιο συμβαίνει και σε επίπεδο αναστηλώσεων, όπου οι επεμβάσεις γίνονται πλέον μόνο βάσει μελετών, είτε μέσω φορέων (ΚΕΔΑΚ),¹³ είτε με την απ' ευθείας ανάθεση σε ειδικευμένους μελετητές.

Μέσα από τα πρακτικά των Συνάξεων,¹⁴ η αντίληψη που διαφαίνεται είναι ότι πρέπει να υπάρχει σύγχρονη συντήρηση και προστασία του περιβάλλοντος και διατήρηση των παραδόσεων, διότι αυτά πιστεύεται ότι αποτελούν και στοιχεία του μοναχισμού. Οι κύριοι άξονες αυτής της τακτικής είναι, σε πρώτο πλάνο, η διαφύλαξη των φυσικών χαρακτηριστικών του οικολογικού περιβάλλοντος (ασφάλεια των χειρσαίων προσβάσεων του Αγίου Όρους, πυρασφάλεια των μονών και δασών) και, σε δεύτερο, η διαφύλαξη του συνόλου της μνημειακής και κειμηλιακής κληρονομιάς (συντήρηση κτιριακών συγκροτημάτων κ.λπ.). Η υιοθέτηση από το ανώτατο αγιορείτικο διοικητικό όργανο της αντίληψης ότι κάθε προσβολή του χώρου προσβάλλει αυτόματα το χαρακτήρα της αγιορείτικης πολιτείας, που είναι η διατήρηση των όρων και των προϋποθέσεων για τη διατήρηση του μοναστικού βίου, αποτελεί μια σημαντική θέση για την προστασία της χερσονήσου.

Ζ. ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΕΠΤΙΚΟΥ ΠΡΕΥΜΑΤΟΣ

Μπροστά στη ραγδαία άνοδο της τουριστικής κίνησης, οι αρχές του Αγίου Όρους δεν έμειναν αδιάφορες. Η απομόνωση, χάριν της οποίας οι κάτοικοι του Άθω επέλεξαν τη χερσόνησο, τείνει να προσβληθεί ανεπανόρθωτα. Το σοβαρό οικονομικό πρόβλημα, που θέτει η μέριμνα για φιλοξενία, και η μεταφορά του «κοσμικού» στοιχείου σ' ένα χώρο, που κατ' εξοχήν έχει ως χαρακτηριστικό την εγκατάλειψη των «εργοσμίμων», απασχόλησαν πολύ συχνά τις Συνάξεις,¹⁵ όπου τονίσθηκε η ανησυχητική διάσταση του θέματος. Μια σειρά μέτρων προς αυτή την κατεύθυνση άρχισαν να λαμβάνονται, ήδη, από πολύ νωρίς.

13. Όπως το ΚΕΔΑΚ (Κέντρο Διαφύλαξης Αγιορείτικης Κληρονομιάς).

14. Η συνεδρίαση της αγιορείτικης βουλής.

15. Συνάξεις που ασχολήθηκαν με το θέμα του τουρισμού : ΞΓ'28.9.73, 94η/16.4.74 ΔΙΣ, Ο'10.3.76, ΟΑ'/27.4.76 ΕΔΙΣ, Π' 8.4.80, 101/20.8.85, ΠΑ'/20.8.88 κ.ά. (ΔΙΣ: Διπλή Ιερά Σύναξη, ΕΔΙΣ: Έκτακτη Διπλή Ιερά Σύναξη).

Τα πρώτα μέτρα ανάσχεσης των τουριστών στο Άγιον Όρος συμπίπτουν χρονικά με τη μεγάλη αύξηση του τουρισμού στην Ελλάδα. Έτσι, το 1973 ήδη, η Ιερά Κοινότητα διενεργεί μια πρώτη αναπροσαρμογή της διάρκειας παραμονής των ημεδαπών από 15 σε 10 μέρες.

Το 1976 η διάρκεια παραμονής στο Άγιον Όρος για Έλληνες και αλλοδαπούς ομόθρησκους περιορίζεται σε 7 ημέρες, ενώ για τους αλλοδαπούς σε 4, ο αριθμός δε αυτών των τελευταίων δεν μπορεί να υπερβαίνει ημερησίως τους 10.

Από το 1990 η διάρκεια παραμονής για τους ημεδαπούς έχει καθοριστεί σε 4 ημέρες, ενώ αυτή των αλλοδαπών σε 2. Η διάρκεια παραμονής σε κάθε μοναστήρι έχει περιοριστεί σε 1 ημέρα.

Το 1993 δημιουργείται Γραφείο Επισκεπτών Αγίου Όρους. Πρόκειται για μια προσπάθεια που, μεταξύ άλλων, στοχεύει στον έλεγχο του αριθμού ημερησίων εισόδων και στη λογική κατανομή των επισκεπτών στο χώρο.

Στα πλαίσια της ποιοτικής αναβάθμισης, στα προτεινόμενα σχέδια νόμου οι απαγορεύσεις για την είσοδο στη χερσόνησο ουδαμώς αφορούν άτομα που έχουν ενδιαφέροντα συναφή με το χώρο, αλλά, αντίθετα, υιοθετούνται διευκολυντικές διατάξεις που αφορούν την απρόσκοπτη είσοδό τους.¹⁶

Οι αγιορείτικες αρχές εντάσσουν τη θέση τους στην ευρύτερη ελληνική πολιτική που αφορά τον τουρισμό και συνηγορούν στη γενική γραμμή για ποιοτική αναβάθμισή του, που τακτικοί στόχοι της είναι η αναχαίτιση του «άσκοπου και φθηνού τουρισμού», από τη μια, και ο εκσυγχρονισμός, από την άλλη.

Το Άγιον Όρος δεν έχει βλέψεις τουριστικής ανάπτυξης, παρ' όλο που είναι στόχος ενός σοβαρού τουριστικού ρεύματος. Πιστεύουμε ότι ο διακριτικός έλεγχος του τουριστικού ρεύματος, κατά πρώτο, και, δεύτερο, η φροντίδα ώστε να μη θιγούν οι στοιχειώδεις ελευθερίες του θα του επιτρέψουν να συνεχίσει τη μακρόχρονη πορεία του, δίνοντάς του τη δυνατότητα να διατηρεί την ιδιαιτερότητά του, τόσο σημαντική για την ορθόδοξη ασκητική παράδοση και, κατ' επέκταση, για την παγκόσμια πολιτισμική κληρονομιά.

---

16. Προτείνεται η εξαίρεσή τους από τον αυστηρό αριθμό εισόδου στη χερσόνησο και η είσοδός τους ως υπεράριθμων, με διαμονητήρια μεγαλύτερης διάρκειας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Burton R., 1991, *Travel Geography*, εκδ. Pitman, σ. 306.
- Lozato J-P., 1985, *Geographie du Tourisme*, εκδ. MASSON, σ. 171.
- Βίος Α, *Διήγησις του βίου και των διακρίσεων και οικονομιών και θαυμάτων του οσίου πατρός ημών Αθανασίου του εν Άθω*, εκδ. Jacques Noret, *Vitae duae antiquae sancti Athanasii athonitae*, 1982, Leuven, σ. 1-124 (Corpus christianorum, series 9).
- Ιερά Επιστοασία, Πρακτικά Συνάξεων: ΞΓ' /28.9.73, 94η/16.4.74 ΔΙΣ, Ο' /10.3.76, ΟΑ' /27.4.76 ΕΔΙΣ, Π' / 8.4.80, 101/20.8.85, ΠΑ' /20.8.88.
- Καφτανζή Γ., 1989, *Η Σεραϊκή χρονογραφία του Παπασυναδινού*, εκδ. Ι.Μ. Σερρών & Νιγρίτης, σ. 175.
- Κομίλης Π., 1986, *Χωρική ανάλυση του Τουρισμού*, Αθήνα, εκδ. ΚΕΠΕ, σ. 279.
- Μαλαμίδης Γ., *Μία οικολογική εκτίμηση των ζημιών στο φυσικό περιβάλλον του Αγίου Όρους που προκάλεσε η δασική πυρκαγιά του Αυγούστου 1990*, Θεσ/νίκη, έκθεση του ΙΔΕΘ.
- Μυλωνάς Π., 1968, *Μελέτη αξιοποιήσεως των πολιτιστικών και οικιστικών στοιχείων της χερσονήσου του Άθω*, Αθήνα, Υπουργείο Συντονισμού.
- Παπαδόπουλος Σ., 5/7/92, «Οι κειμηλιακοί θησαυροί», *Επτά ημέρες-Καθημερινή* (Κέντρα Ορθοδοξίας, τόμος Α), σ. 28-29.
- Σβορώνος Ν., 1987, *Η σημασία της ίδρυσης του Αγίου Όρους για την ανάπτυξη του ελληνικού χώρου*, Καρνές, εκ. Πανσέληνος.

